

Arhitect și zidar

M-am pomenit săptămîna trecută cu un scrîtor — să ne fie îngăduit, pentru o mai mare ușurință a expunerii, să-l numim deocamdată astfel — la mine acasă. Nu eram prieteni, nu ne vizitasem niciodată. Scrisesem însă despre singura lui piesă, care a chinuit, nu știu cîte reprezentații, scîndurile unei scene bucureștene. Ca să fiu cinstit, m-am simțit puțin stînjenit cînd l-am văzut. Criticii de teatru au o soartă cam ingrată. Cînd nu elogiezi pe cîte vreun actor sau regizor. îl auzi, adesea, spunînd: „Ce are ăsta cu teatrul? A început să-i zburde condeiul și s-a găsit să ne judece pe noi, fără să aibă habar despre ce-i vorba“. Dramaturgii se lovesc, în disputele cu criticii, de o dificultate în plus: uneltele sînt comune — pana, cerneala, hîrtia — și argumentele trebuie căutate nu în nepotrivirea de... caractere, ci în altă parte. Fac referință aici mai cu seamă la presupușii scriitori care funcționează ca atare din pricina unor erori regretabile. Aceștia, după ce le-ai analizat... opera, adoptă atitudini variabile. Unii, mai pașnici, te urmăresc săptămîni, luni, ani, cu priviri pline de imputare; alții, mai activi, te cheamă la telefon, te agată la cofetărie sau pe stradă și întii te roagă, apoi îți spun cu un ton convingător, care cuprinde inflexiuni dure și pline de perspective cam dezagreabile: „Las-o nene, nu mă mai înjura!“; în sfîrșit, a treia categorie de presupuși scriitori preferă să-ți demonstreze, cu duhul blîndeții sau cu asprimea mentorului, că n-ai înțeles ce-au scris, ce-au vrut să spună, ce-au spus de fapt și ce vor mai spune de acum încolo,

Vizitatorul meu făcea parte din categoria a treia. A luat loc pe scaun, fără să mai aștepte să-l poftesc (nu obișnuia să se formalizeze). M-a scutit de privirile pline de imputare și de avertismentele „prietenești“ și a intrat prompt în subiect:

- Ai scris despre piesa mea.
- Da-a...
- N-ai priceput mare lucru.
- Știi și eu?
- Ai să te convingi, dacă ești om de condiție, cînd ai să citești volumul.
- Volumul?
- E gata tipărit. În cîteva zile, va fi în vitrine.
- Piesa care s-a jucat la...?
- Intocmai. Nu puteam lăsa, dragă (devenise, între timp, foarte intim cu mine), s-o împrăste toți nechemații. De altfel, examenul autentic îl dai cu textul tipărit. Și asta nu numai în teatru. Știi ce spunea Saint-Saens?
- Cu privire la ce?

— *La asta. Uite așa: „o simfonie de Beethoven se citește la gura sobei, așa cum se citește o tragedie de Racine; și una și alta, ca să existe, n-au nevoie să fie interpretate“.*

— *Amuzant, dar nu mă convinge.*

— *Așa sînteți voi criticii: mai deștepti ca Saint-Saëns. Știa asta ce spune, domnule. Și nu numai el. De Gordon Craig ai auzit?*

— *Parcă.*

— *Ei bine, englezul arăta că n-ai nevoie să-l reprezînți pe Shakespeare, că e nereprezentabil chiar; e destul să-l citești.*

— *A spus și așa, dar și altfel. În 1935, după ce-a văzut în U.R.S.S. un spectacol cu Regele Lear, menționa: „De ce mi-a plăcut atît de mult Regele Lear? Fiindcă este cel mai contemporan Shakespeare din tot ce-am văzut în ultimii ani“.*

— *Fleacuri. Cum îți spuneam eu, așa-i. Dar de Jean Hytier știi ceva?*

— *Nu prea. (Încerca să mă intimideze, dar izbutea să mă enerveze din ce în ce mai tare. Nu-mi dădeam seama prin fișele cui umblase, ca să arate că pe lingă... talent, dispune și de competență.)*

— *Păcat că nu l-ai citit. E foarte interesant. Demonstrează cu argumente forte că reprezentația teatrală va dispărea cu timpul, deoarece comuniunii sociale i se substituie o individualizare progresivă.*

— *Aberații. Nu m-ai convins nici pînă acum cu citatele trunchiate și unilaterale, pe care mi le-ai produs pe nerăsuflăte. Iar cu tezele antisociale ale domnului Hytier (așa ziceai că-l cheamă!), nici atîta.*

— *Bine, bine, nu te supăra. Voiam să facem o discuție de calitate, științifică, cum vă place vouă. N-am nimerit-o cu dumneata. Să știi însă — și mai citește literatură de specialitate, n-o să-ți strice — că piesa mea are valori foarte interesante, iar la lectură cîștigă enorm. O piesă de teatru reprezintă ceva, numai cînd poate deveni carte. Mai reflectă, amice. La revedere!*

Oaspetele meu nepoftit încercase, însăilind citate și pseudoargumente, să apere o așa-zisă piesă care, din nefericire, după ce a torturat rînd pe rînd actori, regizor, public, s-a încăpățînat să se lase și culeasă la linotip, sfidînd preceptele elementare ale artei scrisului și teatrului. Inabila lui pledoarie „pro-domo“, însă, cheamă în memorie o problemă destul de dezbătută de-a lungul anilor: este vorba despre falsa dilemă — teatru de citit și teatru de reprezentat. O seamă de teoreticieni au vrut să ne facă să credem că ar exista două categorii bine definite de piese: unele bune numai de supus lecturii, altele susceptibile să vadă lumina rampei și să se transforme în spectacole. Distincția aceasta arbitrară a mers atît de departe, încît mai mulți extremiști s-au făcut luntre și punte să demonstreze că nici măcar nu există posibilitatea confundării, într-o serie de situații, a celor două categorii, adică respectiv a jucării unor piese în stare să ne intereseze și la lectură.

Am impresia că aceste delimitări categorice s-au născut, adeseori, datorită regizorilor, care au vrut cu orice preț să rămî-nă autorii necondiționați ai spectacolelor, refuzînd calitatea nobilă de interpreți inspirați, cu facultăți creatoare, a unor texte dramatice foarte valoroase. Și atunci au edictat: adevăratele opere literare, să zicem cele shakespeareene, trebuie numai citite, comentate cu creionul în mînă, întorcînd paginile înapoi de cîte ori ai nevoie să refleți mai profund asupra unor sensuri mari, poetice; textele mai puțin valoroase în mod absolut rămîn autenticele pretexte de spectacol, pe care le împlinește, le perfecționează pentru uzul scenei, marele ei maestru, regizorul.

Încercînd să se infiltreze luminișuri logice în acest hățîș de paradexe, s-a ajuns după categorisirea pieselor — pomenită mai sus — și la o sistematizare riguroasă a

autorilor. Gaston Baty a vrut să distingă între scriitorii de teatru două mari diviziuni. Grupa întâi ar fi aceea a „arhitecților“: ei, pasămite, „inventează personajele, imaginează sentimentele, precizează ideile, ordonează acțiunea“. Grupa a doua ar cuprinde pe „zidari“, cărora li se atribuie misiunea destul de simplă, în aparență, de a redacta replicile. Elvețianul Appia, și mai expeditiv, vedea între dramaturgi numai „zidari“, considerînd că „autorii noștri dramatici sînt... scriitori de cuvinte“.

Mi se pare că toate aceste compartimentări, mai generoase sau mai zgîrcite, fac abstracție de un singur detaliu: adevăratul scriitor de teatru. El devine indispensabil scenei, atunci cînd abandonează calitatea obișnuită de scriitor — în accepția curentă a autorului de romane, nuvele, versuri, eseuri —, pentru a o obține pe aceea de dramaturg, familiarizat pînă la cele mai mici subtilități cu tainele teatrului. Mai exact: păstrînd toate atributele scriitorului epic, liric, dramaturgul trebuie să cîștige în plus o dimensiune esențială — aceea a teatrului. Fără ea, el rămîne infirm pentru scenă sau, cum spunea Baty, poate îndeplini eventual funcția de... „zidar“.

Marii artiști în domeniul regiei au izbutit să realizeze creații scenice remarcabile, pornind tocmai de la opere literare complete, finite. Și aceasta nu le-a diminuat posibilitățile de inspirată transfigurare artistică (să ne amintim, de pildă, spectacolele excepționale ale M.H.A.T.-ului, realizate pe textele de incontestabilă valoare ale lui Cehov și Gorki), ci, dimpotrivă, le-a stimulat cea mai eficientă desfășurare.

Tocmai de aceea, dacă ni se cere să alegem între piesele de citit și piesele de reprezentat, le preferăm pe acelea care suportă, solicită lectura, impunîndu-se în același timp și pe scenă. Din aceleași motive, dacă e vorba să optăm pentru „arhitect“ sau „zidar“, sufragiile noastre se îndreaptă numai către „arhitectul-zidar“, autenticul scriitor de teatru.

Cît despre vizitatorul meu inoportun, el nu e nici „zidar, nici „arhitect“. E numai un presupus scriitor, care exploatează fără scrupule îngăduința oamenilor de bine.

În căutarea unui regizor

Teatrul de Stat „Valea Jiului“: *Hagi Tudose* de B. Delavrancea; *Afaceriștii* de Tudor Șoimaru; *Coltiva* cu sticleț de Lascăr Sebastian și Silviu Georgescu

N-am mai fost niciodată în Valea Jiului. Am văzut cîteva spectacole date de colectivul Teatrului din Petroșani în București, în turneu, dar „la ei acasă“ nu i-am cunoscut pe actorii din orașul minerilor. Premiera *Hagi Tudose* îmi deschide, așadar, drumul spre cunoașterea lor mai îndeaproape.

Este a șasea premieră din această stagiune — mi se spune cu mindrie, spre mirarea mea. (Știu că majoritatea teatrelor din țară, inclusiv cele din București, au ajuns, pînă în această vreme, cel mult la a patra.) Spectacolul a fost pregătit în 19 repetiții — mi se spune cu mai puțină mindrie, ca un fel de circumstanță atenuantă preliminară. Mai aflu că ieri noapte — deci numai cu o zi înainte de premieră, alt prilej de nedumerire pentru mine — a avut loc prima repetiție generală, urmată de dezba-

teri furtunoase în consiliul artistic, prelungite pînă după miezul nopții, în care s-a criticat forma încă nedesăvirșită a spectacolului. E firesc deci ca actorii să se afle în seara premierei într-o stare de agitație care depășește tracol obișnuit al unei serii de creație.

Actul I începe, spre surprinderea mea, cu o uvertură muzicală. Hotărît lucru, muzica în (sau pe lingă) spectacolul dramatic a devenit tot atît de frecventă în ultima vreme ca voaleta la pălăriile cucoanelor. Uneori e necesară și se potrivește. Alteori... În spectacolul *Hagi Tudose* era cu atît mai nepotrivită, cu cît era un amestec ciudat de melodii populare rominești și orientale, cu intonații care aminteau de cîntecele lui Anton Pann și de Barbu Lăutaru. Greu de definit și din pricina unei imprimări defec-